

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA DLA JĘZYKA OBCEGO NOWOŻYTNEGO W KLASACH I-III

Dr Magdalena Szpotowicz

Jest metodykiem nauczania języka angielskiego. Obecnie zajmuje się kształceniem nauczycieli języka angielskiego w edukacji wczesnoszkolnej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jest autorem i współautorem publikacji dotyczących nauczania języka angielskiego, programów nauczania oraz serii podręczników. Kierowała zespołem ekspertów, który opracował nową podstawę programową z przedmiotu *Język obcy nowożytny*.

Spis treści

1. Zmiany w podstawie programowej	2
2. Wymagania ogólne i szczegółowe w edukacji wczesnoszkolnej	3
3. Podstawa programowa na lekcji języka angielskiego w klasie I	6
Literatura	7

W grudniu 2008 r. Katarzyna Hall, Minister Edukacji Narodowej, podpisała rozporządzenie na mocy którego zmianie uległa podstawa programowa kształcenia ogólnego. Dokument ten wszedł w życie we wrześniu 2009 r. i obowiązuje w klasach I szkoły podstawowej i gimnazjum. W pozostałych klasach szkoły podstawowej i gimnazjum uczniowie kontynuują cykl kształcenia według dotychczasowej podstawy (Rozporządzenie Ministra Edukacji i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół), chyba że dyrektor szkoły i rada pedagogiczna postanowią o zastosowaniu nowej podstawy również w klasach IV-VI i II-III gimnazjum. Taka możliwość dotyczy języka obcego nowożytnego, wychowania fizycznego oraz etyki. Nowa podstawa programowa z roku na rok będzie obejmowała coraz większą grupę uczniów, aż do zakończenia edukacji klas, które kontynuują naukę według podstawy z roku 2002.

Zastosowanie nowej podstawy programowej oznacza, że nauczanie języka obcego w młodszych klasach szkoły podstawowej ma nową wykładnię już od roku szkolnego 2009/2010. W związku z tym, nauczyciele klas I, autorzy programów nauczania i autorzy podręczników dla tej grupy wiekowej powinni zapoznać się z tym dokumentem i rozważyć, na ile zmienia on wymagania w stosunku do najmłodszych uczniów. Aby lepiej poznać zakres zmian, jakie wprowadza zapis nowej podstawy, należy przyrzeć się podstawowym założeniom tego dokumentu.

1. Zmiany w podstawie programowej

Z punktu widzenia nauczycieli klas młodszych najistotniejszą zmianą jest dostosowanie wymagań do niższego wieku uczniów rozpoczynających edukację szkolną. Formułując wymagania, autorzy podstawy programowej mieli na uwadze potrzeby rozwojowe i możliwości intelektualne dzieci sześciolatkich. Aby fakt, iż sześciolatki są objęte edukacją wczesnoszkolną, nie umknął użytkownikom podstawy, zespół odpowiedzialny za zapis dotyczący pierwszego etapu edukacyjnego, czyli klas I-III, wyodrębnił wymagania dla pierwszoklasistów, tworząc oddzielny wykaz wiadomości i umiejętności dla ucznia kończącego klasę I, i oddzielny dla ucznia kończącego klasę III.

Ważną cechą nowej podstawy jest to, że opisuje ona efekty kształcenia po każdym etapie edukacyjnym. Takie podejście, w którym wyeksponowane są efekty, a nie proces kształcenia, jest zgodne z ideą europejskich ram kwalifikacji¹. Zatem efekty kształcenia sformułowane są w języku wymagań i określają wiedzę, umiejętności i postawy, jakie uczeń powinien posiadać na koniec każdego etapu nauki. Cele kształcenia zostały wyrażone w postaci wymagań ogólnych, a treści nauczania i umiejętności, jakie uczeń ma zdobyć, są opisane w formie wymagań szczegółowych. Taka struktura zapisu została zastosowana dla całego dokumentu, czyli dla wszystkich przedmiotów i dla wszystkich etapów edukacyjnych.

Oprócz opisu wymagań podstawa programowa kształcenia ogólnego zawiera preambułę, w której m.in. wskazano, że działalność edukacyjna szkoły określona jest przez szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska. Zwrócono tu uwagę, że przygotowanie i realizacja tych programów są zadaniem nie tylko szkoły, ale i każdego nauczyciela. Dla nauczycieli klas I-III istotny będzie też zapis, że „obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb”. Jest to szczególnie ważne dla osób, które uczą wyłącznie języka obcego i nie przebywają z dziećmi przez cały dzień, tak jak to się dzieje w przypadku nauczycieli wychowawców. Każdy nauczyciel jest więc odpowiedzialny za wychowanie, opiekę i profilaktykę w grupie uczniów z którymi pracuje. W preambule znajduje się też informacja o konieczności indywidualizowania nauczania i wspomagania rozwoju każdego ucznia. W przypadku uczniów z niepełnosprawnościami od nauczycieli wymaga się również dostosowania sposobu nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów oraz ich tempa uczenia się.

Jak widać, podstawa stawia przed nauczycielem języka obcego nauczającego w klasach I-III wiele zadań. Poza wychowawczo-opiekuńczymi są to oczywiście zadania związane z przedmiotem, w tym przypadku językiem obcym. Sposób, w jaki język obcy został opisany w tekście podstawy programowej, nie zostawia wątpliwości, że naczelną zasadą realizacji podstawy dla języka obcego na tym etapie jest rozwijanie umiejętności językowych w sposób zapewniający integrację z innymi obszarami treści nauczania. Obszary te zostały opisane w wymaganiach szczegółowych w następującej kolejności:

1. Edukacja polonistyczna
2. Język obcy nowożytny
3. Edukacja muzyczna

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie Europy (2008/C111/01).

4. Edukacja plastyczna
5. Edukacja społeczna
6. Edukacja przyrodnicza
7. Edukacja matematyczna
8. Zajęcia komputerowe
9. Zajęcia techniczne
10. Wychowanie techniczne
11. Etyka

Język obcy nowożytny jest więc jednym z jedenastu obszarów, które są opisane w wymaganiach szczegółowych. Wymagania te omówię poniżej.

2. Wymagania ogólne i szczegółowe w edukacji wczesnoszkolnej

■ Cele kształcenia – wymagania ogólne

Wymagania ogólne, czyli cele kształcenia dla całej edukacji wczesnoszkolnej, mają formę opisową. Aby dobrze oddać ich charakter najlepiej przytoczyć je w całości:

„Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, fizycznym, estetycznym i etycznym. Ważne jest również takie wychowanie, aby dziecko na miarę swoich możliwości było przygotowane do życia w zgodzie z samym sobą, ludźmi i przyrodą. Jednocześnie dąży się do ukształtowania radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz kontynuowania nauki w klasach IV-VI szkoły podstawowej.”

Dalej określono, czego wymaga od szkoły realizacja tych celów. Wśród ośmiu punktów warto zwrócić uwagę na kilka, w których można znaleźć nawiązanie do nauki języka obcego lub odniesienie do kontekstu, w jakim nauka ta powinna przebiegać:

- „1) realizacja programu nauczania skoncentrowanego na dziecku, na jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwości uczenia się; (...),
- 4) kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy; (...)
- 5) zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej; (...)
- 7) dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich.”

Punkt 1) wyraźnie podkreśla potrzebę indywidualizacji procesu nauczania. W nauce języka obcego jest to niezwykle ważne ze względu na różną długość czasu, jakiego dzieci potrzebują na oswojenie się z brzmieniem nowo poznawanego języka oraz z sytuacją, w której posługują się nowym „kodem”, po to, by przekazać tę samą informację, którą i tak potrafią zakomunikować w języku ojczystym. Niektóre dzieci potrzebują więcej czasu na opanowanie artykulacji nowych dźwięków lub odbierają to zadanie jako trudne.

Pierwsze lata nauki to ambitne zadanie dla nauczyciela, który musi być świadomy możliwych trudności i wrażliwy na indywidualne potrzeby każdego ucznia. Na tym etapie nauki obowiązują dwie zasady: po pierwsze, nie zaszkodzić, czyli nie zniechęcić i nie uprzedzić dziecka do języka obcego, nie krytykować i nie skupiać się na błędach lub brakach; po drugie, zachęcić, czyli stworzyć serdeczną atmosferę, wprowadzić stymulujący poziom trudności, pochwały i różnorodność powiązaną z przemyślaną kolejnością i dobrym tempem pracy.

Wymieniony wyżej punkt 4) wskazuje na kształtowanie pozytywnego stosunku do nauki, co nauczyciel może osiągnąć właśnie poprzez ciągłe zachęcanie uczniów i tworzenie atmosfery twórczej pracy w zespole. Mowa tu również o rozwijaniu ciekawości w poznawaniu otaczającego świata. Na lekcji językowej ta ciekawość pobudzana jest m.in. przez informacje pochodzące z kręgu kulturowego nauczanego języka. Dzieci, dowiadując się, jak wygląda codzienne życie ich rówieśników w innych krajach, stają się otwarte na inną kulturę, a tym samym, można mieć nadzieję, bardziej tolerancyjne i otwarte na różnorodność zachowań i zwyczajów. Niezaprzeczalną wartością kontaktu z językiem obcym jest wzrost świadomości własnej kultury, jej odrębności, ale i podobieństw do innych kultur.

Z zacytowanego wyżej punktu 5) nauczyciele mogą czerpać inspirację co do tego, w jaki sposób organizować pracę z dziećmi. Na równi wymienione są tu nauka i zabawa, obie w warunkach przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych. Lekcja językowa to też czas, w którym nauka realizowana jest w formie zabawy, a zabawa ma zawsze wymiar edukacyjny. Mowa tu również o rozwijaniu samodzielności, która w nauce języka obcego odbywa się na przykład poprzez ćwiczenia w samoocenie, które często są integralną częścią programów nauczania i podręczników. Innym wymogiem realizacji celów kształcenia wspomnianym w tym punkcie jest rozwijanie ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej. Rysowanie, tworzenie modeli, pacynek, użycie plasteliny to tylko niektóre z form plastycznych, które z powodzeniem mogą być wykorzystywane na lekcji językowej. Uczniowie, będący nadal na rozwojowym etapie operacji konkretnych, potrzebują dużej dawki bodźców wizualnych przedstawiających poznawane słownictwo i kontekst sytuacyjny. Wykorzystanie plastyki na lekcji języka obcego jest podyktowane dużą potrzebą ekspresji plastycznej dzieci. Zapis w punkcie 5) daje też nauczycielom uzasadnienie dla użycia ćwiczeń zawierających elementy ruchu. Zwykle ruch jest połączony z muzyką i śpiewem, czyli pokazywaniem gestami treści piosenki, z rytmem, podczas powtarzania rymowanek lub rytmicznych wierszyków. Ruch to również drama i miniprzedstawienia teatralne w języku obcym.

Według punktu 7) szkoła powinna zapewnić uczniom, również tym najmłodszym, i również na lekcjach językowych, dostęp do różnych źródeł informacji i umożliwić korzystanie z nich. Oznacza to, że oprócz nauki posługiwania się słownikami obrazkowymi i ilustrowanymi encyklopediami w języku obcym, uczniowie powinni uczyć się posługiwać słownikami na nośnikach elektronicznych oraz korzystać z zasobów internetowych. Oczywiście nie chodzi o to, aby lekcje językowe odbywały się stale przy komputerach, ale o to, by uczniowie potrafili samodzielnie korzystać z mediów cyfrowych w celu odrabiania zadań domowych lub angażować się w zabawy z językiem obcym w celu samokształcenia.

■ Treści nauczania i umiejętności – wymagania szczegółowe dla języka obcego nowożytnego

Jak wspomniałam we wcześniejszej części artykułu, wymagania szczegółowe podzielone są na treści nauczania i umiejętności uczniów kończących klasę I i klasę III. Dotyczy to również języka obcego. W poniższej tabeli znajduje się zestawienie wymagań dla pierwszo- i trzecioklasistów.

Uczeń kończący klasę I:	Uczeń kończący klasę III:
1. rozumie proste polecenia i właściwie na nie reaguje; 2. nazywa obiekty w najbliższym otoczeniu; 3. recytuje wierszyki i rymowanki, śpiewa piosenki z repertuaru dziecięcego; 4. rozumie sens opowiedzianych historyjek, gdy są wspierane obrazkami, gestami, przedmiotami; 5. stopniowo buduje swoją świadomość językową w zakresie języka obcego i ojczystego.	1. wie, że ludzie posługują się różnymi językami i że chcąc się z nimi porozumieć, trzeba nauczyć się ich języka (motywacja do nauki języka obcego); 2. reaguje werbalnie i niewerbalnie na proste polecenia nauczyciela; 3. rozumie wypowiedzi ze słuchu: a) rozróżnia dźwięki, także w wyrazach o podobnym brzmieniu, b) rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień, c) rozumie sens krótkich opowiadań i baśni (także w postaci obrazów, gestów), d) rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i wideo); 4. czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania; 5. zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów, recytuje wiersze, rymowanki i śpiewa piosenki, nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, bierze udział w miniprezentacjach teatralnych; 6. przepisuje wyrazy i zdania; 7. potrafi korzystać w nauce języka obcego ze słowników obrazkowych, książeczek, środków multimedialnych; 8. współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki.

Warto zwrócić uwagę na znaczne różnice w zakresie wymagań. Najistotniejsza to ta, że w klasie I dzieci poznają język obcy w formie ustnej, a dopiero na koniec klasy III wymagana jest podstawowa znajomość czytania i pisanie na poziomie wyrazu i zdania. W przypadku czytania jest to rozumienie wyrazów i prostych zdań, a w przypadku pisanie – jedynie przepisywanie. Należy jednak pamiętać, że są to wymagania dla każdego ucznia, bo określa je podstawa programowa, której wymagania powinien spełnić również uczeń uczący się powoli i z trudem. Wiele dzieci jest wcześniej gotowych do poznawania wyrazów w formie pisemnej, a niektóre podręczniki prezentują słownictwo również w formie tekstowej. Jeżeli dzieci wykazują taką gotowość, można to ostrożnie wykorzystać, ale zapis z podstawy pokazuje, żeby takiego pośpiechu nie forsować. W podstawie nie określono, jak rozłożyć treści nauczania dla klasy II, ale można założyć, że zgodnie z przyjętą metodyką nauczania dzieci autorzy programów nauczania podzielią te wymagania następująco: po klasie II umiejętność czytania i pisanie będzie tylko na poziomie wyrazu.

Drugą zasadniczą różnicą jest inny zakres wymagań dotyczących rozumienia i reagowania na język obcy. Po klasie I dzieci powinny rozumieć proste polecenia nauczyciela oraz sens opowiadanych historyjek, pod warunkiem, że są one wspierane

pomocami wizualnymi. Po klasie III wymagania dotyczą nie tylko umiejętności rozumienia ze słuchu, ale i czytania. W przypadku słuchania, poza rozumieniem sensu prostych dialogów w historyjkach obrazkowych, uczniowie powinni rozróżniać dźwięki, rozpoznawać zwroty dnia codziennego oraz rozumieć sens opowiadań i baśni, chociaż muszą one być zawsze wsparte bodźcem wzrokowym – obrazem lub gestem. Jeżeli chodzi o reagowanie na język, to po klasie I wymagania dotyczą jedynie reagowania na proste polecenia i ta reakcja może być tylko niewerbalna. Po klasie III uczeń powinien potrafić odpowiadać na głos, choćby jednowyrazowo.

Samodzielne użycie języka w klasie I ogranicza się do odtwarzania go poprzez recytowanie wierszyków, rymowanek i śpiewanie piosenek. Po ukończeniu klasy III uczniowie powinni też potrafić zadawać proste pytania i udzielać odpowiedzi oraz podawać nazwy przedmiotów w ich otoczeniu. Uczniowie powinni też potrafić opowiadać jedno- lub kilkuzdaniowy tekst, który będą odtwarzać podczas odgrywania scenek lub krótkiego przedstawienia w języku obcym.

3. Podstawa programowa na lekcji języka angielskiego w klasie I

Jak już wspomniałam, język obcy jest zintegrowany z innymi obszarami edukacji wczesnoszkolnej. Poniżej przedstawiam przykładowe wymagania z różnych dziedzin, które są realizowane na lekcji językowej. Przykłady te pokazują, że w edukacji językowej mogą być realizowane niemal wszystkie dziedziny edukacji wczesnoszkolnej, chociaż zwykle w sposób częściowy, poprzez pojedyncze elementy.

- **język obcy:** dzieci rozumieją proste polecenia i reagują na nie (*np. Stand up, Listen*),
- **język obcy:** dzieci nazywają obiekty w najbliższym otoczeniu (przedmioty z łazienki) i podają ich kolory,
- **język obcy/edukacja muzyczna:** dzieci śpiewają piosenkę (*np. A Birthday Song*),
- **wychowanie fizyczne – wychowanie zdrowotne:** dzieci wiedzą, że należy przestrzegać higieny,
- **edukacja matematyczna:** dzieci liczą w zakresie do 10,
- **język obcy:** dzieci rozumieją sens historyjki wspieranej obrazkami,
- **język obcy/edukacja polonistyczna:** dzieci uczestniczą w zabawie teatralnej (odgrywają scenki) oraz odgrywają gestem znaczenie zwrotów,
- **edukacja polonistyczna:** dzieci uczestniczą w rozmowie na temat związany z historyjką,
- **edukacja społeczna:** dzieci współpracują ze sobą w zabawie,
- **edukacja społeczna:** dzieci wiedzą, co wynika z przynależności do swojej rodziny.

Jednym z ważnych założeń ogólnych leżących u podstaw omawianego dokumentu jest to, że „podstawa programowa to zapis tego, czego państwo zobowiązuje się nauczyć przeciętnie zdolnego ucznia” (Marciniak, 2008). Oznacza to, że poziom wymagań zawarty w podstawie, który niektórym nauczycielom może wydawać się poniżej możliwości ich uczniów, nie jest przeszkodą do wprowadzania treści i rozwijania dal-

szych umiejętności dzieci. Nauczyciel może nauczyć więcej, pod warunkiem, że będzie to zgodne z możliwościami uczniów i bez szkody dla ich ogólnego rozwoju.

Pomimo tego, że podstawa programowa wydawać się może mało zajmującą lekturą, namawiam nauczycieli uczących języka obcego w klasach młodszych do przeczytania podstawy dla I etapu edukacyjnego, czyli edukacji wczesnoszkolnej. To zaledwie sześć stron, a można tam znaleźć zarówno inspirację pochodzącą z zapisu dla innych dziedzin, jak i uzasadnienie dla swoich działań oraz argumenty w dyskusji nad wymaganiami w tej grupie wiekowej. Tekst rozporządzenia można znaleźć na stronie: www.bip.men.gov.pl/akty_projekty/projekt_rozporzadzenie_20081223.pdf

Literatura

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r., Nr 4, poz. 17).
2. Marciniak Z., *Nowa Podstawa Programowa*. Prezentacja wygłoszona na spotkaniu zespołu ekspertów 9 lutego 2008 r. w Ministerstwie Edukacji Narodowej.